

Elvek — Könyvek — Folyóiratok

KORONCZY TEOFIL: A MATEMATIKA FILOZÓFIÁJANAK VÁZLATA. (Dolgozatok a Királyi Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem Philosophiai Seminariumából, 7) 59 oldal (ebből 3 oldal német kivonat). Székesfehérvár, a Magyar Ciszterci Rend kiadása, a Pannonia Nyomdavállalat nyomása, 1935.

Szerző — a dolgozat címének megfelelően valóban vázlatosan — ismerteti a matematika alapjaira vonatkozó kutatásokat. Ismertetésében fordulnak elő ugyan apró tévedések, ezek azonban csak egyes részletekre vonatkoznak, az egészet kevésbé érintik. Feltűnő azonban, hogy míg Brandenstein Béla báró — bizony nagyon is kritizálható, sokszor egyenesen téves általánosításon alapuló — véleményét matematikai és filozófiai kérdésekről minden kritika nélkül veszi át, addig mások jelentős eredményeket elért kutatásait erősen kritizálja; legtöbbször az egymással szembenálló irányok — részben már túlhaladott — véleményét idézi egymás ellen. Hogy azonban a szerző talán még sem fogadja el fenntartás nélkül Brandenstein elméleteit, azt abból sejti meg az olvasó, hogy általában kerüli azokat a kérdéseket, amelyek terén Brandenstein tévedései legvaskosabbak. Szerzőnek a logisztika alkalmazhatósági értékéről alkotott lebecsülő véleménye, de különösen érvei, amelyekkel ezt a véleményét alátámasztja, azt mutatják, hogy aligha jutott tovább a matematikai logika terén néhány népszerű ismertető műnél. Az ilyen művek természetesen nem nyújthatják a logisztika értékesebb alkalmazásait, sőt, didaktikai okokból kénytelenek néha erőltetett példákon szemléltetni a formális levezetés technikáját; de abból, hogy e példák esetén logisztika nélkül könnyebben el lehet érni a célt, elhamarkodott volna arra következtetni, hogy „...valami érdemlegesebb levezetés a logisztikában... nem fordul elő...”. — A matematika egyéb szóba jövő ágainak irodalmában meglehetősen jártas a szerző.

Ami újat nyújt, az elég több néhány új jelölésre vagy elnevezésre vonatkozó javaslatnál. A szillogizmus ismeretadó jellegét elég ügyes példákon mutatja be. Azt a bizarr ötletét, hogy a *végtelen kicsi távolságot* a pont s az irány mellett a geometria (mégpedig a tiszta s nem az infinitézimális geometria!) alapelemének tekintse, nyilván csak azért meri leírni, mert meg sem próbálta a geometriát ezen az alapon exakt módon felépíteni és így nem ismeri azokat a leküzdhetetlen nehézségeket, amelyekbe egy ilyen felépítés ütköznék. Egyéb geometriai tévedései annak szükségszerű következményei, hogy Brandenstein rendszerét hibáival együtt átveszi.

— g. k.

BALÁS P. ELEMÉR: AZ OKOZATOSSÁG BÜNTETŐJOGI PROBLEMATIKÁJA. (Budapest, 1936. A Magyar Tudományos Akadémia Jogtudományi Bizottságának Kiadványsorozata. 7. szám.)

Balás P. Elemér műve egy a magyar büntetőjogi irodalomban keveset tárgyalt filozófiai érdekű büntetőjogi kérdés feldolgozását tárja elénk tantörténeti részletességgel. A könyv tárgya nem a determinizmus és indeterminizmus vitakérdése, hanem a büntetőjogilag releváns „okozás” mibenlétének és feltételeinek problematikája, mely főleg a német irodalomban fejlődött ki.

A könyv első két fejezetében szerző az okozatosság filozófiai kérdésére utalva két lényeges fenntartást bocsát előre. Az elsőben arra utal, hogy a kauzalitás, mint természettudományi törvényszerűség, a szellemtudományok, így a jogtudomány számára problematikus értékű kategória. (16—25.) A második viszont arra mutat rá, hogy a kanti, illetve az ennek leszűkítéseképpen kialakult naturalisztikus („racionális-mechanikai”) okfogalom, mely a büntetőjogelmélet okozatossági vitájában a „filozófiai” okfogalom neve alatt szerepelt, nem az egyedül lehetséges okfogalom. Nem a filozófia, hanem egy filozófia írja elő kötelezően és kikerülhetetlenül s rajta kívül más, esetleg tágabb, több szellemtudományi elemet magában foglaló — misztikus, irracionális — okfogalom is lehetséges. (33—47.) A két fejezet ellentétes tartalmú, (az egyik adottnak, a másik vitathatónak tekinti a kanti okfogalmat), de azonos célú: e kétirányú fenntartás biztosítja a következő gondolatmeneteket az okozatosság körüli vita jellegzetes módszertani zsákutcája ellen, mely arra vezetett, hogy az okozatosság preconcipiált s a jogtudományra minden további nélkül alkalmazott filozófiai kategóriája a büntetőjogtudomány saját tárgyának és problémakörének felismerésében megakadályozta.

E kétirányú fenntartást követi az okozatosság büntetőjogi problematikájának története. Az okozást kezdetben az erő és hatása közötti viszony mechanikai analógiájára fogták fel (Buri, Glaser), majd az okot a feltétel logikailag erősen színezett fogalmával azonosították (Lammasch, *conditio sine qua non*-elméletek). Ennek reakciójaképpen hamarosan különbséget tettek feltétel és ok, azaz leghatásosabb, döntő feltétel között, mely utóbbi a feltételek tömegéből akár egyedien döntő voltával, (individualizáló elméletek), akár az általánostól, a szokásostól való eltérésénél vagy ezzel való egyezésénél fogva emelkedik ki (generalizáló elméletek). A valószínűtől, a számításbavehetőtől, a normálistól való eltérés engedi meg, hogy a végtelen sok feltétel közül bizonyos emberi cselekményekért a jog észszerűen felelősségre vonhasson valakit, (adekvát-kauzalitások elméletek), akár az emberiség egész nomológiai tudása (Kries), akár az adott esetre vonatkozó utólagos objektív prognózis alapján (Rümelin). Ez elméletekkel szemben jogos volt az ellenvetés, hogy valójában már nem az okozás körülményeit, hanem a jogi beszámítás feltételeit kutatják, ami azonban nem annyira fogyatkozás, mint inkább az okozatossági tan fejlődésének az útja. A továbbiakban ok és feltétel között már nem is mennyiségi (döntő feltétel), hanem minőségi különbséget (nem logikai feltétel, hanem létrehozó elem) vesznek el (Kohler) s kiemelik az emberi akaratot, mint a jogi beszámítás alapját (Binding). Mind erősebbé válik a felismerés, hogy az okozatosság büntetőjogi megállapítása mögött erkölcsi, gazdasági, célszerűségi, azaz értékelő szempontok húzódnak meg (Horn), melyek tapasztalati alapon mérik

le az erők hatását és az emberi célok szolgálatába való állíthatóságát (Rohland). Az adekvátkauzalitásnak a normálist, a rendszerintit hangsúlyozó gondolatmenetétől egyenes út vezet az értékelő és ennek alapján beszámító szemlélethez (Sauer). Ezen a ponton lép fel az objektív beszámítás tana, melynek számára a büntetőjogi okozatosság kérdése az, hogy ami történt, ember tettének tekinthető-e, beszámítható-e? Csak az emberi akaratból kiindulva lehet a kauzális egymásrakövetkezés egyes elemeit az alany tettévé alakítani (Larenz). A szoros értelemben vett kauzalitás el van döntve, mihelyt a cselekmény szükséges feltétele az eredménynek, azonban az objektív beszámítás a feltételek közül az emberi akaratot nyilvánosságra hozó, mintegy teremtő aktust emeli ki (Honig).

Szerző az objektív beszámítás tanához csatlakozik. Álláspontja szerint az elmélet és a jogdogmatika szempontjából az okozatosság kérdése felolvad a beszámítás kérdésében, abban, hogy valamely külső eredmény valamely ember cselekményének tekinthető-e. Minthogy azonban beszámítás és büntetés nem pusztán érzülethez, hanem külvilági elváltozáshoz fűződik, a *Jogalkalmazás* az a terület, ahol az okozatosság, az okozás kérdése felmerül, az, hogy egy ember a külvilági történések sorában egyáltalában közrejátszott-e vagy sem. Az okozatosság nem jogdogmatikai, hanem jogalkalmazási kérdés (171—178), ez szerző gondolatmenetének sajátos végeredménye. A jogalkalmazás pedig az okozás kérdését minden kultúrában az adott szellemtörténeti helyzetnek megfelelően különbözően válaszolja meg, ezért változik tehát a jog okozatossági felfogása aszerint, hogy a korszellem a maga okfogalmát misztikus tapasztalatra (isten-ítéletek, boszorkányperek) vagy racionális-mechanikai tapasztalatra alapítja-e (178—189). Korunk tapasztalati felfogása — minden filozófiai kétség ellenére — racionális-mechanikai lévén, tragikus ellentét van abban, hogy az elmélet és a büntetőjogdogmatika számára éppen akkor válik nyilvánvalóvá a mechanikai kauzalitásfogalom elégtelensége, mikor a mindennapi élet és a jogalkalmazás teljesen ennek az uralma alá kerül. (7—15.) Ugyannyira, hogy ma a szakértő mindinkább növekvő jelentősége folytán nemcsak a bíró és az átlagember tapasztalati anyaga, hanem a teljes természettudományi tapasztalat válik az okozati összefüggés jogi megítélésének alapjává. A szakértő szerepe azonban, jelentőségének még oly megnövekedése mellett is, mindig csak a tényállás megállapítása lehet, míg a beszámítás kérdése változatlanul jogász, sőt „a” jogász funkció. (192—198.)

Csak helyeselni lehet szerző állásfoglalását, mellyel elutasítja a kauzális módszert oly kérdésben, mely tulajdonképpen a beszámítás objektív feltételeire vonatkozik s így értékelő, normatív módszert kíván. Gondolatmenetének legnagyobb erőssége, ahogyan a kérdést teljes dogmatörténeti részletességgel, úgyszólván belülről számolja fel. Ez a módszer teszi azután megtámadhatatlanná azt a végeredményt, mely egy több mint félszázados tudományos vitairódatmal — benne a szerző saját régebbi álláspontját — a kérdés hibás feltevésében marasztal el. Szellemesen egyszerű az a megoldása is, mellyel az okozás jogi kérdésének ekként hontalanná vált problematikáját a jogalkalmazás körébe utalja. Ugyanakkor azonban biztos kézzel ragadja meg a jogi valóság világában fennálló helyzetet is, midőn megállapítja, hogy a jogalkalmazásban a racionális-mechanikai okszemlélet nem visszafejlődően, hanem előretörően van. Valóban, az elmélet teherbírásának újabb félreismerése lenne, ha irracio-

nális okfogalmak nevében, melyek még nem alakítottak ki a jogi valóság számára hasznosítható szintézist, a jogalkalmazás fejlődését kísérelnénk meg ma úgy befolyásolni, amint hogy annakidején a természettudományos okfogalom a büntetőjogi dogmatika fejlődését megzavarta.

Azt hisszük azonban, hogy beszámító jogdogmatika és okkutató jogalkalmazás ellentétének tragikumát és élességét már a jogi világkép egységének az érdekében is enyhíteni kell. A dogmatika nemcsak a beszámítás, hanem a tényállás tanával is foglalkozván, az okozás kérdése is helyet kaphat benne; a jogalkalmazás beszámítási vonatkozásai pedig maguktól értetődnek. S szellemtörténeti téren is szükségserűnek fogadhatjuk el az antimechanikus elméletnek a racionális-mechanikus jogalkalmazással való ellentétét, ha meggondoljuk, hogy a filozófia tételei mindig bizonyos késedelemmel válnak a közszellem részévé. Éppen szerző fejt ki a mulasztási bűncselekmények beszámításáról szóló fejezetben (155—170), hogy ezeknél — különösen a gépi technikával kapcsolatos mulasztásoknál — a beszámítás alapja nem a szemléletes okozás, hanem egy bizonyos absztrakt, tulajdonképpen normatív vonatkozás emberek társadalmi-technikai funkciói és külső események között. Talán a fejlődésnek ez a vonala az, amelyen keresztül a jogalkalmazás a maga erejéből túl fogja haladni a pusztán mechanikai okfogalmat.

Az okozatosság „kérdéses” volta mögött egész kulturánk okfogalmának a krízise rejlik. Ez a felismerés pedig különösen aktuálissá teszi az okozatosság hagyományos — egyetemes összefüggésekből kiragadott — problematikájának a felszámolását. Balás P. Elemér könyvének kérdésfeltevései, elemzései és megoldásai elsősorban a jogászt érdeklik, dogmatikája és módszere azonban művét a filozófia és szaktudomány helyes viszonyának teszik magyértékű dokumentumává.

Bibó István

EREKY ISTVÁN: EGYETEMI REFORM. Az egyetemi szelekció reformja. Szeged 1937. Az Acta Litterarum et Scientiarum Reg. Universitatis Hung. Franciscus-Josephinae kiadása.

Ereký könyvének megírásával hálára kötelezte mindazokat, akik a magyar egyetemek oly fontos reformjának ügyét szívükön viselik. Az egyetemi reform kérdéseit nagy történelmi összefüggésben adja elő a szerző és a külföldi egyetemek szervezetét, mai alakját, belső szellemi formáját a lelkiösmeretesen összeállított statisztikai adatok és táblázatok segítségével is erőteljesen világítja meg. A felvetődő problémákat mindenütt elvi alapokra vezeti vissza, aminek eredménye, hogy ott is, ahol a szerző fejtegetéseivel esetleg egyet nem értünk, világosabban látunk és a problémák sokszor összekuszálódott szálait a szerző fejtegetéseinek segítségével magunk is jobban és eredményesebben tudjuk egymástól megkülönböztetni. Ez a világosító, újabb gondolkozásra serkentő, új összefüggéseket feltáró munka az „utód-államok” egyetemi életének rajzolására is kitér és lépten-nyomon figyelmeztet az itt észlelhető előretörésre és az államkormányok s a nagyközönség részéről azon szeretetteljes érdeklődésre, amely lehetővé teszi az „utód-államok” területén az egyetemi életnek gyors és sokszor igazán meglepő felvirágzását. — A magyar egyetemi reform kérdé-

seinek e könyv kapcsán való tárgyalására folyóiratunk még reátér s ily irányú cikkeket szívesen fogad. Ereky könyve igazán megérdemli, hogy nyomában egy tisztító és érdeklődést keltő, termékeny vita induljon meg. Ez a vita talán a készülő reformnak is hasznára válhat.

Bartók György

Kurzer Auszug

ÜBER GOETHE von EUGEN GERLÓTEI, Debrecen.

Der Schein der Serenität entsteht um Goethe durch die etwas kühle Äusserung seines sich stets abändernden Weltbildes, dessen Triebkräfte über jegliche Begrenztheit hinausdrängen. Die Eigenart und die Bedeutung seines Lebenswerkes entwachsen vielfach der ästhetischen Idee Winckelmanns, Lessings und Herders, ja der allgemeinen Tradition Europas, indem er, ohne die Einmaligkeit der Gestaltungsart bewusst auf das Konsequenteste — ausser Wilhelm Meister und Faust — heraussondern zu wollen, bloss nach der mannigfaltigen Lebendigkeit des Kunstwerks strebte. Er überwand innerlich die Tragik, indem er sein vorausdrängendes männliches Wesen von Zeit zu Zeit über alle Erlebnismöglichkeiten zerstreute und zwar in dem Masse, dass die sinnerobernden Erlebnisse, Erkenntnisse und Erfahrungen in die Kraft zur Schöpfung zu verleihen vermochten. Die Richtungen und Stufen seiner Entwicklung waren derart entfernt von einem schicksalsmässigen Vorgezeichnetsein, bei dem die Stufen einander gleichen, dass er das Leben — mit Hamlet — notgedrungen immer freier und undeutbar mit den verschiedensten Sachlagen und Kräften verwachsen auffasste: solange einer lebt, sind Richtung und Ergebnisse seines Lebens fraglich; — die Werke des reifen Goethe sind mit den Hauptpersonen auch meist weiterführbar. — Seine uneingeschränkt forschende Lebensform und Entwicklung enthalten die vielleicht einzig schöpferische Lösung: das wahre Forschen, das Leben und die Gestaltung des Kunstwerks sind von Stufe zu Stufe neue Rätsel.